

5, 6 Řeč u sluchově postižených

Ontogenetický vývoj řeči

Přípravné období

- **prenatálním období** - příprava na komunikaci, např. olizování pupeční šňůry, dumání palečku, nitroděložní kvílení
- **při narození** - křik - reakce na změnu prostředí
- **3 týdny - 1 měsíc** - vyjadřuje nelibé pocity

Vývoj řeči u dítěte (dr. Cíbochová)

- od 2. měsíce *jednotlivé samohlásky*
- od 3. měsíce *brouká (a-a-a, e-e-e)*
- po 6. měsíci *jednotlivé slabiky (ba, da)*
- v 8.–9. měsíci *zdvojování slabik*
- od 8. měsíce *napodobuje zvuky*
- od 9. měsíce *1 slovo s významem*
- od 12. měsíce *2 slova s významem*

Porozumění řeči (dr. Cíbochová)

- od 2.–3. týdne - *reaguje na hlas matky*
- od 8. měsíce - *reaguje na zavolání jménem, na ne-ne*
- od 9. měsíce - *dělá paci-paci apod. na výzvu*
- od 10.–11. měsíce - *podá předmět na výzvu, ale nepustí*
- od 12. měsíce - *podá předmět na výzvu a pustí z ruky*
- od 12. měsíce - *vyhledá očima několik věcí podle názvu*

Vývoj řeči – přípravné období

- **1. - 3. měsíc** - *broukání, pudové žvatlání*
(trénuje mluvidla, zvuková kontrola ještě není zapojena)
- **6. - 9. měsíc** - *napodobivé žvatlání*
(zrakové sluchové dráhy již vyžrály, dítě napodobuje zvuky svého okolí)
- **9. - 12. měsíc** - *stádium rozumění řeči*

Vlastní vývoj řeči

•stádium emocionálně volní (1-1,5 r.)

(jednoslovné věty vyjadřující vlastní pocity, přání, př. pa, ham,...)

•stádium asociálně reprodukcí (2-2,5 r.)

(chápe souvislosti, transfer při tvoření slov, objevují se chyby, př. dobrý - dobřejší)

•stádium logických pojmů (3 r.)

(gramatické období)

• intelektualizace řeči (4 r.)

(mluví ve větách, souvislejší vyjadřování)

•Diagnostický moment – obd. 7. měsíce (17. – 26. týden)

(SP dítě přestává žvatlat, ztichne, popř. se mění charakter hlasového projevu)

Vývoj jazyka u SP dítěte v neslyšící rodině:

- pohyby, gesta,
- znakové žvatlání (4. -6. měsíce)
- protoznaky
- období jednoho znaku (8. -12. měsíce)
- období dvou znaků (1, 5 – 2 roky)
- období tří znaků (2 – 2,5 roku)
- po 5. roce osvojování morfologie
- kolem 12. roku složitější a komplexní výrazy

Ontogenetický vývoj řeči u SP dětí

Charakter vývoje řeči se odvíjí:

- stupně a typu sluchového postižení
- přítomnosti dalšího postižení (kombinované vady)
- věku a dosaženého stádia řeči, kdy SP vzniklo
- exogenních sociálních faktorů (rodina, škola)
- včasné diagnostiky, včasné intervence, rané péče, rehabilitační péče

Narušené jazykové roviny

Foneticko – fonologická rovina

- nejvíce nápadná, výslovnost je narušená, namáhavá, realizuje se s přehnanou silou
- vyskytuje se prodloužená artikulační doba jednotlivých hlásek – vkládání nepatřičných zvuků

Lexikálně - sémantická rovina

- kvalitativního i kvantitativního hlediska je slovní zásoba značně redukována
- rozvoj slovní zásoby na orálním základě je pro prelingválně SP děti nesmírně obtížná a málo efektivní činnost
- výstavba pojmů probíhá zdlouhavěji, zpočátku mohou SP děti chápat pojmy velmi všeobecně nebo naopak zúženě

Morfologicko – syntaktická rovina

- SP dítě nesprávně skloňuje, časuje, používá nevhodné koncovky slov, používá nesprávný slovosled, slova seřazuje bez gramatických souvislostí
Př.) Pták sedí na střeše. X Pták střecha sedět.
- tvoří nesouvislé věty, vyjadřují se zkratkovitě
- objevují se dysgramatismy, agramatismy - vývojová neschopnost až ztráta schopnosti správně používat gramatické slovní tvary a větnou vazbu na různém stupni
- v důsledku odlišného gramatického systému ZJ a ČJ může dojít k **interferenci** obou jazyků

Pragmatická rovina

- odlišnost v užívání komunikačních forem, nápadnost v užívání ZJ, písemná forma

Narušené fáze verbální produkce

Dýchání

- po dobu mluvení postrádá plynulost a koordinaci mezi vdechem a výdechem, časté přerušování výdechu v důsledku namáhavé artikulace
- hlasité dýchání, až funění

Artikulace

- porucha artikulace u SP při ztrátě sluchu nad 60 dB – tzv. **audiogenní dyslálie** – vada výslovnosti různého stupně a typu
- typická nepřiměřená artikulace samohlásek
- změněná výslovnost sykavek
- tendence ke zhoršování kvality artikulace hlásek se stoupajícím věkem u prelingválně SP

Fonace

- při ztrátě sluchu nad 60 dB se vyskytují charakteristické změny – čím menší zbytky sluchu, tím více hlas kolísá, tzv. **audiogenní dysfonie** - kolísání tónové výšky a síly hlasu
- změna barvy hlasu - drsný, nízký, nezvučný, tlačенý, křiklavý
- časté hlasové vady (uzlíky, polypy)
- hlas postrádá přirozenou rezonanci
- **dysprozodie** – kolísání melodie, narušení dynamiky a tempa řeči (tempo řeči u SP je asi 2x pomalejší)

Vyvozování hlasu u SP

- hlasitou řečí ad concham
- odhmatáváním vibrací na hrtanu, temenu hlavy
- opakovanými poklepy na hrudník
- využívání spontánních hlasových projevů
- napodobováním zvuků
- prostřednictvím vibrátorů, fonátorů **A, S, N, R** indikátor

Kritické momenty, kdy můžeme pojmout podezření na poruchu sluchu (dr. Herdová)

Novorozenec a kojeneček

- nereaguje úlekem, pohybem, pláčem na neočekávané hlasité zvuky (houkačka, klíče...)
- neprobudí se, když je kolem hluk
- nenapodobuje zvuky v okolí
- neotáčí hlavu ve směru zvuku
- plačící dítě nelze utišit pouhým hlasem

Dítě v období 6 – 12 měsíců

- neukáže na známou osobu či věc
- dítě nežvatlá nebo jeho předchozí žvatlání ustává
- ani ve věku jednoho roku nereaguje na výzvy typu „udělej pa“, nebo „paci paci“, pokud mu pohyb nepředvedeme

Dítě v období 12 měsíců až 2 roky

- neobrací se ve směru hlasu na zavolání
- nevěnuje pozornost zvukům z okolí
- nezačíná s napodobováním a s užíváním jednoduchých pojmenování pro známé osoby a věci, které je obklopují
- nemluví stejně jako ostatní děti
- nesleduje televizi, pokud je puštěna na normální hlasitost
- nedochází u něj k postupnému zlepšování porozumění a užívání slovní zásoby.

Vymezení základních pojmů:

- *bilingvní a bikulturní* - pokud sluchově postižené dítě bude mít v raném a předškolním období dostatek jazykových stimulů např. v českém znakovém jazyce nebo mluvené češtině, je vysoce pravděpodobné, že si osvojí v obou jazycích jazykové a komunikační kompetence
- *bezjazyčí* - nebude-li se plnohodnotně v jazyce rozvíjet, je tak vystaveno nebezpečí, že si neosvojí žádný jazykový systém (Macurová)
- *senzitivní vývojová perioda* - genetický program, kdy v určité fázi vývoje dítěte dozrává centrální nervová soustava a organismus je biologicky připraven na vývoj některé nové funkce. V tomto období má dojít k intenzivnímu kontaktu s jakýmkoliv jazykem, aby se v mozku vytvořily potřebné spoje (Strnadová)
- *kritické období* - období od 2-2,5 roku života, které je nazýváno „gramatickým obdobím“, kdy dítě za velmi krátkou dobu učiní obrovský pokrok ve svém jazykovém rozvoji
- *vizuálně pohybové znaky* - jsou pro neslyšící dítě dobře viditelné, proto se může naučit znakový jazyk spontánně, ve správném vývojovém období a stejně přirozeným způsobem, jako si osvojují slyšící děti mluvený jazyk (Strnadová)
- *adekvátní komunikační systém* - široké spektrum dorozumívacích technik lišících se od sebe především způsobem své existence, které se snaží formovat jak receptivní, tak expresivní složku komunikace (Freeman) – *funkční komunikační kód*

Doporučená literatura:

- JANOTOVÁ, N. *Reedukace sluchu u sluchově postižených dětí předškolního věku*. Praha: Septima, 1996
- JANOTOVÁ, N. *Odezírání u sluchově postižených*. Praha: Septima, 1999
- KRAHULCOVÁ, B. *Komunikace sluchově postižených*. Praha: Karolinum, 2002.
- PUSTOVÁ, Z. *Psychomotorický vývoj sluchově postižených dětí v předškolním věku*. Praha: Septima, 1997
- SOURALOVÁ, E. *Čtení neslyšících*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 2002.
- SVOBODOVÁ, K. *Logopedická péče o děti s kochleárním implantátem*. Praha: Septima, 2005
- VANĚČKOVÁ, V. *Výchova řeči sluchově postižených dětí*. Praha: Septima, 1996
- VANĚČKOVÁ, V. *Příprava na čtení sluchově postižených dětí v předškolním věku*. Praha: Septima, 1996